

## LUÁNDUSUOJÂLEMLAAVÂ TOORJÂ ÄRBIVYEHIBIOTOOPIJ TIVODEM JÁ TIPŠOM VÁRÁS

Puáris niijtoid já meccikuátumijd lii máhđuláš tivodiđ uđđâ luándusuojâlemlaavâ torjuin. Toorjâ miedettuvvoo vuáđutivodem, ovdâmerkkân kuátumij aiđim, muorâi karsâm, tâi veikkâba räsikiedi nijttem tâi čäciruávustuv rokkâm várás. Torjuu ulmen lii macâttiđ tipšom vuálásâžžân mii puoh tivrásumos ärbivyehibiotooijđ já vijđediđ ärbivyehibiotooij asevijđoduv. Ärbivyehibiotooij ovdâsteh mii luándu maangâpiälásâšvuodâ, já toh láá teháliih eellimpirrâseh mangáid šlaajáid.

### MAGGAAR ČUOSÂTTÂHÂN PUÁHTÁ UUCCÂĐ TORJUU?

- Čuosâttâh lii tááláá muddoost tipšohánnáá.
- Čuosâttâh ij lah pirâssopâmušâst.
  - Spiehâstâhhân čuosâttuvah, main láá eromâš šlajâárvuh, ovdâmerkkân uhkevuálásâš šlaajâ. Šaddee tooimah iä kuittâg uážu leđe siämmááh, moh ruttâduvvoje jo pirâssopâmuššáin.
- Čuosâttâhân ij lah siämmái tooimâi várás miedettum eres toorjâ.
- Čuosâttuv luánduárvuh láá tuárvi pyereest čielgejum.
  - Čielgiittâs puáhtá leđe IPI-kuávdáá tâi Meccihaldâttâs ärbivyehibiotooipinventistem tâi virgeomâháá árvuštállâm čuosâttuv luánduárvuin.
- Toorjâ miedettuvvoo luánduárvuidis peeleeest puoh tivrásumos ärbivyehibiotooij várás.
  - Vuosâsaajeest láá Natura- já luándusuojâlemkuávlun sajadum čuosâttuvah tâi tivrásin inventistem ärbivyehibiotooij (eennâmkodálávt já vâldikodálávt tivrás čuosâttuvah).
  - Luánduárvuidis peeleeest vyeligub čuosâttuvâid puáhtá tuárjuđ kuorâttállâm vuáđuld. Ovdâmerkkân tivrás ärbivyehibiotooij alda sajadum čuosâttâh sáttá heiviđ, jis tast láá siäilum ärbivyehibiotooij jiešvuodah.
  - Maangah tivrás čuosâttuvah láá kârttejum ärbivyehibiotooij inventistmijn. Aalgâ tivodem olášutmân torjuu vievâst puáhtá puáttiđ meid IPI-kuávdáást tâi Meccihaldâttâsâst, main lii tiätu jieijâs toimâvijđoduv tivrás čuosâttuvâin.
  - Uđđâeellimpirrâsijn (maadijroobdah, vyeimijodovijđoduvah, tmts.) torjuu puáhtá miedettiđ tuše čuosâttuvâid, mooid láá šoddâm eromâš tivrás ärbivyehibiotooipšlaajah.
- Čuosâttuv várás ráhtoo tipšomvuávám, mon IPI-kuávdáš kalga tuhhiittiđ. Táárbu miel meid IPI-kuávdáš tâi suojâlemvijđoduvâin Meccihaldâttâs puáhtá ráhtiđ tipšomvuávám.
- Tivodemčuosâttuvah vuávájuvvoje oovtâstpargoost eennâmomâsteijein já tipšomân tarbâšuvvoo ain eennâmomâsteijee lope.

### MII TORJUIN RUTTÂDUVVOO?

- Toorjâ miedettuvvoo tävirin tâi palvâlussân.
  - IPI-kuávdáš, tâi suojâlemkuávluin Meccihaldâttâs, puáhtá ovdâmerkkân toimâttiđ čuosâttâhân äidimaterialijđ já ruttâdiđ meid karsâm-, nijttem- tâi veikkâba aaiđij cegâtempargoid.
- Toorjâ adeluvvoo váldunjuolgâdušlávtt ohtii, já tot miedettuvvoo vuáđutivodem várás.
  - Táábâhtusâst sorjon puáhtá kuorâttállâm vuáđuld ruttâdiđ meid maangâ ive ääigi olášuvvee tipšomtooimâid. Taggaar puávtáččij leđe čuosâttâh, mon ij pyevti tipšod

eennâmtuálu pirâssopâmuššáin tâi kost iälá eromâš tipšom vättee uhkevuálásâš šlaajâ.

- Vuáđutivodem puáhtá leđe ovdâmerkkân kuáttumvijđoduv aiđim, smaavâ karsâm, čäciruávustuv rokkâm tâi kiedi nijttem kiedâi.
- Luándusuojâlemlaavâ torjuu tivodempargoi maŋa kuávlv tipšom kalga juátkiđ ovdâmerkkân eennâmtuálu pirâssopâmuššáin.

## MAGAREH ČUOSÂTTUVAH IÄ HEIVII TORJUI?

- Torjuin ij pyevti ruttâdiđ ovdâmerkkân piäldu tâi meccieennâm tivodempargoid. Čuosâttâh kalga leđe puáris ärbivyehibiotoop tâi toho láá šoddâm tivráš šlaajah, moh láá tijnpâliih ärbivyehibiotoopân.
- Torjuin ij pyevti ruttâdiđ nijto tâi räsikiedi vuáđudem ovdâmerkkân ištâdmáin tâi kalvemáin.
- Uđđäeellimpirráseh (ovdâmerkkân jyevdilis enâmeh, vyeimijodossjolgâdâsah tmts., main iä lah merhâšittee šlajâárvuh).

## KII PUÁHTÁ UCCÂĐ TORJU?

- Torjuu pyehtih uuccâđ luánduliih persovneh, irättâsah, eres siärváduvah teikkâ almossiärváduvah eereeb staatâ.
- Jis toorjâ occoo nube omâstem eennâm várás, te ucâmušan kalga lahteđ eennâmomâsteijee kirjálii mietâmuš.

## TOOIMÂ NÁVT

- Tooid, kiäh láá kiäsuttum torjust, lii pyeri leđe vistig ohtâvuodâst páihálii IPI-kuávdáá Y-ovdâsvástádâsvijđoduv ärbivyehibiotoopvästideijei: <https://www.ely-keskus.fi/asiointi-ja-yhteystiedot>
- Printtimnáál uuccâmluámáttâh kávnno taan siijđo uálgispele paalkist. Uuccâmluámáttâh vuolgâttuvoo páihálii IPI-kuávdáá kirjimkontturân: <https://www.ely-keskus.fi/asiointi-ja-yhteystiedot>

## TUÁVÁÁŠ JÄ LAAVAH

Pirâsministeriö piejâi joton ive 2020 Helmi-eellimpirâsohjelm. Helmi-ohjelm keččâl tuárruđ Suomâ luándu kiävhum stuárráámmu suujâ vuástá: eellimpirrásij kiäppánem já tääsi hiäjusmem vuástá. Ärbivyehibiotoopih kuleh mii luándust maangâpiälâsumosáid já uhkevuálásumosáid. Luándusuojâlemlaavâ torjuu ruttâd Pirâsministeriö. <https://ym.fi/helmi>

Torjuu finnejeijei toorjâ lii viäruttem (Puátuviärulaahâ 1535/1992 §92d).

Tiätu Staatâräädi asâttâs ärbivyehibiotoopij tivodem já tipšom várás iivij 2020 – 2025 miedettemnáál torjust <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2020/20200953> (Luándusuojâlemlaahâ 1096/1996 Loho 1 a).